

ВІДГУК

офіційного опонента на кандидатську дисертацію Ольшанецької Софії Володимирівни на тему: “ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ, СВОБОДА ЯКИХ ОБМЕЖЕНА У ЗВ’ЯЗКУ ІЗ НЕМІЖНАРОДНИМ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ” поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Актуальність обраної теми. Збройні конфлікти супроводжують людство під час всієї його історії. І хоча світовою спільнотою розроблені мирні правові засоби вирішення спорів, збройні конфлікти продовжують своє існування у різних кутках світу. Без сумніву, збройні конфлікти не тільки чинять перешкоду для подальшого прогресивного розвитку людства, але й тягнуть за собою мільйонні жертви, непоправні збитки для економіки та руйнування об’єктів культурної спадщини.

На відміну від регламентації міжнародних збройних конфліктів, що має тривалу історію, спроби встановити в міжнародному праві норми про захист жертв внутрішніх збройних конфліктів довгий час не мали успіху. Такі конфлікти до недавня розглядалися як внутрішня справа держав і який-небудь інтерес до них з боку інших суб’єктів міжнародного права сприймався як втручання у внутрішні справи.

Однак протягом останніх кількох десятиліть ситуація докорінно змінилася. В міжнародному праві з’явилася низка договірних та звичаєвих норм, що регулювали неміжнародні збройні конфлікти. Втім, не всі категорії осіб були охоплені захистом, передбаченим нормами гуманітарного права. Однією з таких категорій є особи, свобода яких обмежена у зв’язку із неміжнародними збройними конфліктами. Тому дієвий механізм захисту осіб, свобода яких обмежена у зв’язку із неміжнародними збройними конфліктами є необхідною умовою максимального зменшення негативних наслідків збройних конфліктів для реалізації норм міжнародного гуманітарного права.

Актуальність теми, обраної Ольшанецькою С.В. для дисертаційного дослідження, її теоретичне і практичне значення, своєчасність звернення до аналізу механізму міжнародно-правового регулювання правового статус осіб, свобода яких обмежена у зв’язку із неміжнародним збройним конфліктом не викликають сумнівів.

Тема безпосередньо пов’язана з державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку юридичної науки. Актуальність роботи підтверджуються також тим, що дисертаційне дослідження є частиною науково-дослідницької роботи кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка в контексті теми «Міжнародне право ХХІ століття: сучасний стан та перспективи розвитку» на 2013–2017 рр. (номер державної реєстрації 0113U00870).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення, науково обґрунтовані теоретичні результати, які свідчать про особистий внесок здобувача в науку. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність підтверджуються використанням широкого спектру методів наукового пізнання та здійсненням автором аналізу значної кількості джерел (список використаної літератури налічує 320 найменувань). Варто вказати, що у дисертаційному дослідженні проаналізована не тільки спеціальна наукова література та відповідні міжнародні договори, але й практика діяльності Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії, Міжнародного кримінального суду, Європейського та Американського суду з прав людини, Судових органів Ізраїлю, Індії, Колумбії, Шрі-Ланки та інших держав, що дозволило дослідити ефективність застосування норм міжнародного права у щодо визначення правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у роботі подано обґрунтування міжнародно-правового регулювання правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом. Дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням міжнародно-правового регулювання правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом.

Перед дисертантом поставили такі завдання, зокрема: здійснити огляд наукових досягнень за темою дослідження, обґрунтувати його основні напрямки, методологію; простежити еволюцію, сучасний стан та тенденції розвитку міжнародного права регулювання правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом; ідентифікувати базовий поняттєво-термінологічний апарат міжнародного права у вказаній сфері, визначити найбільш оптимальний термін для позначення об'єкту міжнародно-правового захисту; охарактеризувати джерела правового регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом; з'ясувати підстави затримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом; визначити умови утримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом; проаналізувати право на справедливий судовий розгляд щодо осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом; охарактеризувати особливості звільнення осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом; проаналізувати специфіку притягнення до відповідальності осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом; розкрити особливості застосування амністії до осіб, затриманих у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами.

Автором *вперше* сформульоване нове наукове поняття «особи, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом»; розроблено вичерпний перелік підстав для обмеження свободи особи у зв'язку з

неміжнародним збройним конфліктом; сформульовано вичерпний перелік підстав, на основі яких особи, свободу якої обмежено у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, може бути відмовлено у звільненні після припинення такого конфлікту. Крім того, досліджено положення про гарантії осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із збройним конфліктом, на справедливий судовий розгляд та встановлено, що перелік цих гарантій, який передбачений договірними нормами МГП, є вужчими, аніж гарантії, що встановлені правом прав людини, однак ці прогалини у договірному регулюванні компенсуються наявністю звичаєвих норм і закріпленням цих гарантій у національному законодавстві держав; розроблено періодизацію становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародними збройними конфліктами; доведено, що правовий статус осіб, свободу яких обмежено у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом, визначається не тільки нормами міжнародного гуманітарного права, а й нормами права прав людини та міжнародного кримінального права. Слід відмітити значний вклад автора у розробку окремих положень про кримінальну відповідальність осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом та учення про підстави застосування амністії щодо даної категорії осіб.

Зміст дисертації у цілому відповідає меті та завданням, які були сформульовані автором дослідження.

Основні теоретичні питання висвітлено в першому розділі дисертаційного дослідження – «Загальна характеристика правового статусу осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом». Автором досліджується еволюція правових поглядів на питання поводження з особами, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародними збройними конфліктами (с.12-34), здійснюється аналіз дефініції основного поняття, що використовується в роботі - «осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом», характеризуються їх ознаки та наводиться класифікація (с.34-49); розглядається питання про основні джерела, якими регулюється статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом (с.49-62).

У другому розділі – «Правовий режим утримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом» автор висловлює власне бачення основних складових режиму утримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом, у якому досить детально розглядає питання про підстави обмеження свободи осіб у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом (с.66-82); умови утримання осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом (82-102) та право на справедливий судовий розгляд щодо осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом (103-122).

Третій розділ дисертації -- «Наслідки припинення збройного конфлікту для осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом», присвячений аналізу специфіки впливу припинення збройного конфлікту на статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із цим конфліктом, зокрема:

обов'язку сторін звільнити осіб, затриманих у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом (с. 125-136); кримінальній відповідальності осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із міжнародним збройним конфліктом (с. 136-149) та амністії осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із міжнародним збройним конфліктом (с.150-162).

Варто позитивно оцінити ряд положень. Зокрема, автор цілком вірно стверджує, що становлення регулювання ведення збройних конфліктів відбувалося паралельно із розвитком міжнародного права загалом. Фактично, перші уявлення людей про те, як слід поводитися з особами, захопленими у зв'язку зі збройними конфліктами, виникають практично одночасно із виникненням перших держав. Цілком логічним є виділення кількох ключових історичних періодів в розвитку регулювання поводження з затриманими особами. (с. 12-30). Заслуговує на увагу теза про те, що особливу роль у встановленні міжнародно-правового захисту осіб, затриманих у зв'язку зі збройними конфліктами, належить релігійним нормам. (с. 14-18).

Слід відмітити заслугу здобувача у встановленні об'єктивних критеріїв для відмежування осіб свобода яких обмежена у зв'язку із міжнародними збройними конфліктами від інших суміжних категорій осіб (с. 47), а також її намагання дати авторське визначення даного поняття (с. 48-49).

Цілком слушно автор вказує, що для джерел міжнародного права, що визначають статус осіб, затриманих у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом, притаманний досить високий рівень фрагментації. Основні документи, що є джерелами в даній сфері, розподілені між гуманітарним правом, правом прав людини та міжнародним кримінальним правом. При цьому беззаперечно слід погодитися з твердженням автора, що основними договорами, які регулюють дане питання, є Женевські конвенції 1949 р. (ст. 3.) та Додатковий протокол II 1977 р. Важлива роль також належить універсальним та регіональним документам у сфері захисту прав людини. Окремі аспекти розкриваються також в документах із міжнародного кримінального права, зокрема, Римським статутром міжнародного кримінального права та установчими документами інших міжнародних та змішаних кримінальних судів (с. 51-55).

Дисертант приділив значну увагу висвітленню підстав затримання даної категорії осіб (с. 66-80). Слід погодитися з позицією автора, що міжнародне право недостатньо чітко регулює питання про підстави обмеження свободи осіб у зв'язку з міжнародними збройними конфліктами, оскільки основні норми, що передбачають підстави обмеження свободи особи, містяться як у міжнародному гуманітарному праві, так і в праві прав людини. Частково дане питання регулюється також нормами національного права. (с. 81). Досить оригінальним але виправданим є підхід автора щодо поділу підстави обмеження свободи на юридичні (міжнародні та національні акти, які передбачають підстави обмеження свободи), фактичні (конкретні дії чи бездіяльність, які запускають дію цих норм) та процесуальні (процедура прийняття уповноваженим органом рішення про затримання особи) (с. 73).

Переконаливою є точка зору дисертанта що для забезпечення збереження життя і здоров'я осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародними збройними конфліктами, норми міжнародного права визначають низку мінімальних стандартів утримання таких осіб. Перелік таких гарантій міститься в ст. 3 Женевських конвенцій 1949 р. та Додатковому протоколі II 1949 р. Проте, практика виробила значно ширший перелік таких гарантій, які сьогодні діють як звичаєві норми. (с. 99-102).

Варто погодитися також з позицією автора що норми МГП передбачають гарантії справедливого судового розгляду для осіб, свобода яких обмежена у зв'язку з неміжнародним збройним конфліктом. як цілком слушно зазначає автор, встановлений у Додатковому протоколі II 1977 р. їх перелік є дещо вужчими, аніж гарантії, передбачені правом прав людини, і не включає таких гарантій як надання достатнього часу і можливостей для підготовки захисту, безоплатна допомога перекладача, публічний розгляд справи, судовий розгляд у розумний строк, право викликати і допитувати свідків, право на компенсацію за судову помилку, але це компенсується нормами звичаєвого права (с. 119-122).

Автором аргументовано існування звичаєвої норми, яка передбачає обов'язок сторін неміжнародно збройного конфлікту звільнити усіх осіб свобода яких обмежена у зв'язку із даною обставиною після припинення конфлікту (с. 125-127).

Слід виділити намагання автора розробити вичерпний перелік підстав для відмови у звільненні особи, та підстав для притягнення їх до кримінальної відповідальності (с. 155-170).

Наукове значення одержаних результатів полягає у можливості використання викладених в дослідженні висновків у подальших наукових досліджень у сфері міжнародного гуманітарного права. Положення дисертації можуть бути використані у навчально-методичних цілях при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародне публічне право», «Міжнародне гуманітарне право» та «Міжнародне кримінальне право», «Міжнародне право прав людини» або «Військові науки». Результати дослідження можуть бути використані у правозастосовній діяльності при розробці законодавчих актів з імплементації норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство.

Вивчення автореферату дисертації дає можливість зробити висновок, що зміст дисертації знайшов адекватне відображення у тексті автореферату дисертації; зміст автореферату не виходить за межі мети, завдань та змісту дисертаційного дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Наукові положення та висновки знайшли своє відображення у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових періодичних виданнях з юридичних наук, в одній статті в іноземному виданні, а також у п'яти тезах доповідей на наукових конференціях.

Відмічаючи позитивні якості дисертації, слід вказати на деякі *дискусійні*

положення, які потребують додаткового роз'яснення.

1. Робота, безумовно, збагатилася б і виглядала переконливішою, якщо б дисертантка врахувала, що у здобутках вітчизняної науки є кваліфікація нового різновиду збройного конфлікту – терористичний збройний конфлікт, обґрунтована й висунута концепція Додаткового протоколу – IV - «Про захист жертв терористичних збройних конфліктів». У рамках такої кваліфікації було б доцільним оцінити підхід у доктрині, за яким терористичні акти розглядаються як заборонений засіб збройної боротьби.
2. Основні положення і висновки дисертації та їх аргументацію слід вибудовувати з урахуванням визнаної у науці міжнародних відносин тенденції до злиття понять і змісту міжнародних конфліктів та конфліктів неміжнародного характеру. Цією тенденцією також зумовлюється й актуальність теми роботи.
3. Не зовсім вдалим вбачається формулювання положення, що висунуте у підрозділі 3.2. щодо того, що учасники збройних конфліктів не володіють правом на застосування сили.

Їхня юрисдикційність у міжнародному гуманітарному праві присутня. Зокрема, у ст. 3 усіх чотирьох конвенцій Женевського циклу 1949 року. Така юрисдикційність визначається ст. 1 ДП – II, яка передбачає ряд критеріїв для визначення антиурядових сил стороною збройного конфлікту неміжнародного характеру.

Висловлені вище зауваження запрошують автора до наукової дискусії, у певній своїй частині є дискусійними, а тому не змінюють загальну високу позитивну оцінку дисертації та висновок про її наукову та практичну цінність. Автореферат дисертації відповідає її змісту. Висновки, отримані у результаті дослідження, є науково обґрунтованими та розвивають окремі положення науки міжнародного права. У публікаціях автора, перелік яких міститься в авторефераті, відображені основні положення роботи.

Враховуючи наведене вище, можна дійти висновку, що дисертація Ольшанецької Софії Володимирівни «Правовий статус осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із неміжнародним збройним конфліктом» є завершеною працею, в якій отримані нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу теоретичного та прикладного значення у сфері міжнародного права. Надана дисертація відповідає вимогам до такого виду робіт, а її автор – Ольшанецька Софія Володимирівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри міжнародного права
Національного авіаційного університету
доктор юридичних наук, професор

